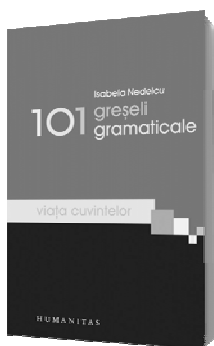

Isabela Nedelcu, *101 greșeli gramaticale*,
Editura Humanitas, București, 2012, 192 p.,
ISBN 978-973-50-3613-3

Ionel Apostolatu

Lucrarea Isabelei Nedelcu (lect. dr. la Facultatea de Litere a Universității București și, totodată, cercetător în cadrul sectorului de gramatică al Institutului „Iorgu Iordan - Al. Rosetti” al Academiei Române), cea de a cincea din colecția „Viața cuvintelor”, găzduită de prestigioasa editură Humanitas, se constituie într-un veritabil ghid de „bune practici” în domeniul, atât de vast, al cultivării limbii române literare.

Autoarea, cu o bogată activitate științifică pe terenul gramaticii limbii române, a făcut parte din colectivul de redacție al unora dintre cele mai prestigioase lucrări în domeniu, dintre care amintim doar *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, București, 2005/2008 (GALR) și *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010 (GBLR). De asemenea, face parte din colectivul de cercetători ai Institutului „Iorgu Iordan - Al. Rosetti” care, începând cu anul 2007, s-a angajat, sub tutela Consiliului Național al Audiovizualului (CNA), într-o amplă acțiune de monitorizare a calității limbii române utilizate la posturile românești de radio și televiziune, din această întreprindere de mare anvergură rezultând un bogat material lingvistic (deosebit de util în cercetarea dinamicii limbii române actuale), concretizat în nu mai puțin de 16

rapoarte de monitorizare, publicate pe site-ul CNA și valorificate, parțial, în manualul de popularizare *Ești cool și dacă vorbești corect*, Editura Univers Enciclopedic, București (2008 / 2010 – ediția revizuită), ce s-a bucurat de o largă receptare în mediile școlare și nu numai. Având, deci, în spate o astfel experiență, ce o recomandă din toate punctele de vedere, Isabela Nedelcu oferă în volumul *101 greșeli gramaticale* o foarte utilă sinteză a principalelor erori de exprimare în limba română actuală, organizate eficient, pe niveluri de limbă.

Deși lucrarea face referire în titlu la „greșeli gramaticale”, în realitate, aria de investigare a autoarei este mult mai largă, urmărind nu doar abaterile plasate la nivelul strict gramatical (morfologic și sintactic). Prin urmare, termenul „gramaticale” trebuie luat într-o accepție mai largă, cu trimitere la fapte de limbă dintre cele mai diverse (de la aspecte privind flexiunea cuvintelor și relațiile dintre acestea, până la probleme de topică și de punctuație, de ortografie și ortoepie), din perspectiva modului în care se raportează la normele exprimării literare, urmărindu-se astfel ceea ce, în general, poartă numele de **cultivarea limbii**.

Trebuie spus din capul locului că cele „101” *greșeli* (și aici, desigur, referința numerică, ce se regăsește în titlul fiecăruia dintre volumele colecției, are o încărcătură simbolică) nu alcătuiesc un simplu inventar, un repertoriu al greșelilor de limbă selectate, eventual, în funcție de frecvența și gravitatea lor, și judecate apoi, sumar, din perspectiva raportului *corectitudine – greșală*. Autoarea nu doar semnalează / selectează greșelile, ci le și supune unei analize atente, le comentează, le explică (cu trimitere la principalele lucrări cu caracter normativ), încercând să releve sursele, cauzele care au dus la apariția lor, și astfel, ca un medic bun (iar limba, dacă e să o comparăm, așa cum s-a întâmplat de multe ori, cu un „organism viu”, care trăiește prin vorbitorii săi, are câteodată nevoie de doctori competenți), își propune să înlăture nu doar efectul, ci și cauza care l-a generat, convinsă fiind că „dacă înțelegem de ce s-a produs o anumită greșală, ea nu mai are șanse să apară” (p. 36).

Plasându-se în descendența unor modele ilustre, ca Iorgu Iordan, Alexandru Graur, Mioara Avram, Theodor Hristea, Valeria Guțu Romalo sau G. Gruică, a căror bogată activitate în domeniul cultivării limbii române este de notorietate, Isabela Nedelcu, prin lucrarea de față, mai așază o cărămidă în edificiul ce adăpostește valorile limbii române literare, un edificiu ridicat nu pentru a izola limba de vorbitorii săi (ceea ce ar, pe de o parte, imposibil, iar, pe de altă parte,

ar însemna, practic, o anihilare a ființei ei), ci pentru a o proteja de feluritele abuzuri și siluri la care a fost și este supusă, cu știință, dar, mai ales, cu neștiință, de către cei care se folosesc zilnic de ea. La drept vorbind, o asemenea sarcină ar trebui înscrisă în codul deontologic al oricărui lingvist autentic, rol pe care Isabela Nedelcu și-l asumă din plin.

Materialul supus analizei de către autoare nu este unul (pre)fabricat, construit ori excerptat din lucrări mai vechi [1], ci unul „viu”, proaspăt, puternic ancorat în realitatea limbii. Principalele surse de care s-a servit autoarea sunt internetul (prin publicațiile electronice, forumurile sau alte forme de comunicare online pe care le găzduiește rețeaua globală) și mass-media (mai exact, rapoartele de monitorizare la care am făcut referire mai sus), adică tocmai zonele cele mai „sensibile” și mai „generoase” în privința încălcărilor flagrante al normelor de exprimare litarară, dar funcționând, în același timp, și ca adevărate barometre ale dinamicii limbii române actuale, ca spații ale inovării lingvistice prin excelență.

Sub aspectul organizării materialului, lucrarea este structurată în șase capitole, dintre care, în cel dintâi (**I. Norma și uzul limbii**), se operează câteva delimitări conceptuale necesare, cum ar fi dihotomia *normă* – *abatere*, conceptul de *dinamică* (a limbii, în general, și a normei, în particular), se prezintă câteva dintre cauzele producerii greșelilor și, nu în ultimul rând, se fac distincțiile necesare evaluării unei exprimări ca fiind în conformitate sau, dimpotrivă, în contradicție cu norma. Reținem, din acest prim capitol, precizarea, foarte importantă, că raportul dintre *normă* și *abatere* (respectiv, dintre *corectitudine* și *greșeală*) nu este unul imuabil, rigid, și asta deoarece norma limbii [2] (ca de altfel limba, în ansamblul ei) are un caracter istoric, dinamic, fiind deci supusă schimbării. Norma se schimbă în timp, prin acceptarea și recunoașterea drept corecte a unor foste abateri, impuse la un moment dat de uzul vorbitorilor (a se vedea, de pildă, cazul construcțiilor de tipul *un prieten de-al meu*, admisă în norma actuală, dar respinsă înainte de 2005 – data publicării ediției a doua a DOOM). Pe de altă parte, nu întotdeauna este foarte ușor să etichetezi un fapt de limbă ca fiind pur și simplu o abatere, trebuind să se țină seama de o serie de factori, cum ar fi intenția de comunicare a vorbitorului (marcată sau nu stilistic), adecvarea la un anumit registru al comunicării, natura canalului de comunicare (oral / scris), interferența tehnicii libere a discursului cu tehnica discursului repetat (având adesea ca rezultat, modificări intenționate ale enunțurilor aparținând discursului

repetat, mai ales în limbajul publicistic), situația concretă în care are loc comunicarea, rolul protagoniștilor etc. Prin urmare, gravitatea unei greșeli, gradul ei de toleranță depind nu doar de factori pur lingvistici, ci și de o serie de factori socio și psiholingvistici. De pildă, o exprimare „neliterară”, cu intenție stilistică evidentă (ironică, glumeață, ludică etc.), poate fi, în anumite limite, tolerată, cu condiția să se păstreze într-un cadru adecvat situației de comunicare și statutului participanților la discuții. În afara unui astfel de cadru (familiar, colocvial), încălcările normei literare constituie greșeli (mai mult sau mai puțin grave) și trebuie tratate ca atare, adică sancționate și evitate [3].

Celelalte cinci capitole reprezintă tot atâtea „radiografii” critice ale unora dintre cele mai actuale și mai frecvente greșeli de limbă literară din sfera gramaticii, în sens larg: **II. Greșeli de pronunțare, III. Greșeli de scriere, IV. Greșeli de punctuație, V. Greșeli de morfologie, VI. Greșeli de sintaxă.**

În capitolul rezervat **greșelilor de pronunțare**, autoarea se oprește mai întâi asupra celor în care nu se respectă regulile privitoare la pronunțarea lui *e* de la început de cuvânt sau de silabă, a lui *x*, precum și a unor sunete sau grupuri de sunete plasate după consoanele *ș* și *j*. Din prima categorie fac parte rostiri greșite, de tipul [i̯euro, i̯epokă, i̯edukație, i̯europəan; ideie, aleie, pojezie], cu [i̯e] în loc de [e], sau, la fel de greșite, rostiri hipercorecte, fără preiotare, de tipul [el], [ei], [ea], [este], [era], în loc de rostirile tradiționale, firești: [iel, ieɨ, ia, ieste, iera] etc. În ce privește litera *x* și rostirea acesteia, sunt luate în discuție pronunții greșite, cu [ks], în loc de [gz], ca [eksamen, eksercițiu, eksil, eksistă], scrierea greșită cu *x*, în loc de *cs* sau *s* (ce afectează cuvinte ca *îmbăcseală, rucsac, sconcs, a ticsi*, respectiv *escroc, escadrilă, a escalada, a escamota*, care nu trebuie scrise cu *x*), dar și problemele care apar în flexiunea unor cuvinte terminate în *x*, al căror radical la plural trebuie să fie în *cș* (ca în *linx - lincși, complex - complecși, sfinx - sfincși, fix - ficși* etc.). În sfârșit, se atrage atenția asupra pronunțărilor neliterare (regionale) cu *e* la sfârșit, în loc de *ă* (ca în **plaje, *mătușe, *cenușe, *ușe, *grije* etc.), precum și asupra necunoașterii regulii care spune că după *ș* și *j*, în rădăcina cuvintelor, se scrie și se pronunță cu *a*, nu *ea*, în forme ca *așază, deșartă, înșală* (iar nu **așează, *deșeartă, *înșeală*). În schimb, alternanța *a / ea* apare în structura unor sufixe (gramaticale sau lexicale): *detașez - detașează, înfățișez - înfățișează, angajez - angajează, greși - greșeală, oraș - orășean, obloji - oblojeală* etc. Alte aspecte ortoepice urmărite în acest capitol au în vedere pronunțarea corectă a unor

cuvinte străine neadaptate sau doar parțial adaptate (în special anglicisme) și locul accentului în câteva cuvinte românești sau împrumutate din alte limbi. O greșeală tot mai frecventă, din păcate, afectează rostirea numelor proprii provenite din nume comune terminate în sufixele *-ariu*, *-eriu*, *-(t)oriu*, care se accentuează corect pe vocalele *a*, *e* și *o* din sufix, și nu pe *i*, care este (și trebuie să rămână) asilabic: *Moráriu*, *Rotáriu*, *Coșériu*, *Oláriu*, *Ciubotáriu*, *Funériu* etc. Accentuările de tipul *Morariú*, *Rotariú* etc. (care duc la despicarea diftongului *iu* într-un hiat *i-u*) sunt profund greșite și se explică prin analogie cu accentuarea unor nume împrumutate din greacă, ca de exemplu *Gheorghíu*, *Vasiliú*, *Gheorghidíu*, *Atanasíu*, *Dimitríu* etc., unde *i* este silabic.

Din categoria **greșelilor de scriere** (socotite dintre cele mai „dezonorante”, întrucât ele trădează aproape imediat „lipsa de cultură elementară în materie de gramatică”), autoarea le semnalează pe cele implicate în scrierea cu *â* sau cu *î*, în scrierea cu cratimă, în scrierea cu unu, cu doi sau cu trei de *i* la sfârșitul cuvintelor, precum și în scrierea unor omofone (într-un cuvânt, în două sau chiar în mai multe cuvinte). Grafii aberante, de tipul *doi* **membrii*, *banii* **noștrii*, **proprii lui copii*, *fata* **aceia*, **acelaș gând*, **totuș*, **creiez*, **creem*, **agreem*, **neândurători*, **bineânțeles*, **subânțeles*, **reântregire*, **sântem*, **lua-ți o pauză*, **î-ți vine*, **prim ministru*, **inspector șef*, **showul*, **job-ul* etc., precum și confuziile frecvente dintre *o dată* și *odată*, *vreo dată* și *vreodată*, *altă dată* și *altădată*, *numai* și *nu mai* etc. au drept cauză, pe de o parte, insuficienta cunoaștere a structurii și flexiunii cuvintelor, a modului în care s-au format, a normelor ortografice în vigoare, iar, pe de altă parte, se datorează, măcar în unele cazuri, influenței pronunțării asupra scrierii, precum și aplicării abuzive, analogice a unor reguli de scriere insuficient de bine stăpânite, în situații în care aplicarea lor nu se justifică, la mijloc fiind tocmai teama vorbitorului de a nu greși (adică principala cauză a fenomenelor cunoscute sub numele de *hipercorectitudine*).

Greșelile de punctuație, trădate, de asemenea, în scris (dar cu efecte și în planul oralului, căci semnele de punctuație se asociază cu mărci suprasegmentale, ca intonația și accentul sintactic, dar și cu pauza în vorbire), sunt mai subtile și mai greu de sesizat pentru nespecialiști. Totuși, în unele cazuri, ele constituie încălcări flagrante ale unor norme deprinse încă din primii ani de școală, cum ar fi, de exemplu, cea care spune că subiectul și predicatul nu se despart niciodată prin virgulă. Pe de altă parte, lipsa semnelor de punctuație

dintr-un text (fie că e vorba de virgulă, de punct, de semnul exclamării ori de cel al întrebării) poate afecta profund înțelegerea mesajului, făcându-l ambiguu sau lipsit de logică. Dintre toate semnele de punctuație, cele mai numeroase probleme le pune, desigur, virgula, fie prin absența ei, fie, dimpotrivă, prin utilizarea sa abuzivă. De aceea, și autoarea se oprește, în primul rând, asupra greșelilor de acest tip, iar, în al doilea rând, asupra greșelilor constând în nemarcarea corespunzătoare a exclamării și a întrebării.

Era normal ca spațiul cel mai amplu să fie rezervat **greșelilor de gramatică** propriu-zise (respectiv, de **morfologie** și de **sintaxă**), deoarece, așa cum remarcă autoarea însăși, acestea sunt cele mai numeroase și mai diverse, având în vedere și complexitatea structurii gramaticale a limbii române, atât sub aspect paradigmatic (inventar bogat de cuvinte, forme și mărci flexionare), cât și sintagmatic (structuri sintactice de naturi diferite, atât simple, cât și elaborate, bazate mai multe tipuri de relații în care se pot angaja cuvintele, în funcție de particularitățile lor flexionare și de construcție). Deși, în general, se spune că gramatica (și, în special, morfologia) este compartimentul limbii cel mai conservator și mai puțin deschis inovațiilor, cu toate acestea, nici gramatica nu se poate sustrage dinamicii limbii și, implicit, a normei. Astfel, forme și construcții care până nu de mult erau în uz, astăzi sunt considerate greșeli (de exemplu, singularele *bretelă*, *sandală*, înlocuite astăzi cu noile singulare analogice *breteă*, *sanda*, sau formele verbale cu sufixe *ignorează* și *bombănește*, înlocuite prin forme fără sufixe: *ignoră*, *bombăne*), dar și invers, fapte de gramatică cândva incriminate au devenit astăzi normă (a se vedea, de pildă, pluralele feminine *cireși*, *căpșuni*, *coperți* – alături de mai vechile *cireșe*, *căpșune*, *coperte*; forma de indicativ prezent, persoana I sg. *continui*, care a înlocuit forma veche *continuu*; structura de tipul *clasa întâia*, cu numeralul ordinal postpus articulat, după modelul *a doua*, *a treia* ș.a.).

Fără a intra prea mult în detalii care ne-ar încălca inutil prezentarea, în dauna lecturii propriu-zise, spre care îndemnăm cititorii, ne vom limita la a menționa, din cuprinsul lucrării, tipurile de greșeli gramaticale ilustrate și analizate în cartea Isabellei Nedelcu: greșeli în exprimarea numărului la substantive, greșeli în exprimarea cazurilor la substantive, greșeli privind flexiunea adjectivului, greșeli în exprimarea categoriilor gramaticale ale verbului, greșeli privind încadrarea unor verbe la conjugarea a doua sau a treia (tregeri de la o clasă de conjugare la alta), confuzia adverbului cu adjectivul (cu referire la

formele *maxim, minim / maximum, minimum*), încălcarea restricțiilor de utilizare a unor adverbe (cu privire la utilizarea adverbelor *numai, decât, doar*), utilizarea unei prepoziții în locul alteia (cu referire specială la prepoziția *pe*), absența prepoziției sau utilizarea ei superfluă, nerespectarea regimului locuțiunii prepoziționale *din punct de vedere* (Ac.) / *din punctul de vedere* (G), înlocuirea unei conjuncții cu alta, greșeli în utilizarea corelativelor, omiterea conjuncției, greșeli în realizarea acordului, greșeli de topică, anacolutul.

Remarcăm, în finalul lucrării, prezența unui foarte util indice, în care sunt înregistrate și ordonate alfabetic nu doar tipurile de greșeli, ci și exemplele asociate acestora.

Fiind destinată unui public cât mai larg, lucrarea Isabellei Nedelcu nu caută erudiția, și nici explicațiile savante, fiind interesată, mai degrabă, să explice „pe înțelesul tuturor”, dar mai ales al vorbitorului (nespecialist) preocupat de cultivarea limbii, de ce un anume tip de exprimare sau de scriere este greșit și, mai ales, cum pot fi evitate greșelile în cauză. În acest scop, terminologia lingvistică utilizată în text a fost transpusă într-o formă cât mai accesibilă, păstrându-se, în general, în zona gramaticii tradiționale. Cu toate acestea, conținutul științific nu face niciun fel de concesii, interpretările oferite fiind nu doar pertinente, ci cuprinzând toate datele necesare unei cât mai eficiente înțelegeri a naturii și a cauzelor producerii greșelilor gramaticale. Îmbinând, în mod fericit și profitabil pentru cititorul nespecialist, concepția tradițională de analiză gramaticală cu cea modernă, ilustrată de ultimele două gramatici ale limbii române apărute sub egida Academiei Române (GALR - 2005 / 2008; GBLR - 2010), cartea *101 greșeli gramaticale* reprezintă, în primul rând, un instrument deosebit de util și accesibil de însușire a normelor minime de exprimare corectă gramatical în limba română.

Faptul că în cele aproximativ 200 de pagini Isabela Nedelcu reușește să redea un tablou concis și precis conturat al abaterilor celor mai frecvente și mai supărătoare din sfera gramaticii, dimpreună cu soluțiile de evitare a acestora, dovedește din plin că nu întotdeauna este nevoie de „tomuri întregi” pentru a învăța ce înseamnă să te exprimi corect, literar în limba română. Este încă un motiv pentru care merită salutată realizarea și publicarea acestei cărți.

Note

- [1] Excepțiile în acest sens sunt foarte puține și, în general, ele vin să completeze, să nuanțeze un aspect sau altul pus deja în evidență prin exemple înregistrate.
- [2] Poate că ar fi fost bine dacă s-ar fi operat o distincție între ***norma lingvistică în general*** și ***norma literară***. Această distincție este, din punctul nostru de vedere, deosebit de importantă, pentru că, în vreme ce norma lingvistică în general are un caracter implicit, natural și abstract (stabilind „cum se spune” într-o limbă, în baza posibilităților oferite de sistem și în acord cu un anumit uz, care reține aspectele comune, constante ale vorbirii), norma literară are caracter convențional și concret, explicit (stabilind „cum trebuie să se spună” și instituind o serie de reguli care trebuie respectate cu necesitate de întreaga comunitate lingvistică, reguli expuse în lucrări cu caracter normativ).
- [3] Ceea ce am dori să adăugăm aici ar fi că normele literare nu sunt la fel de strâns codificate pentru fiecare nivel sau compartiment al limbii. Astfel, dacă în cazul gramaticii, al ortografiei sau al ortoepiei, normele actuale au un caracter oarecum stabil, bine precizat, în ce privește lexicul, normele sunt mai elastice, impunând o atitudine mai prudentă în etichetarea tranșantă a unor fenomene drept abateri, a căror evoluție ulterioară este greu de prevăzut. Acest lucru se întâmplă mai ales în domeniul formării cuvintelor, dar și în semantică.